

LA MAREDEDÉU DE LA LLET

ANTONI NOGUERA MASSA

Amics de Besalú i el seu Comtat.

Centre d'Estudis.

La llet ha estat un símbol cristià des dels temps primitius. En els primers segles qui acabava de rebre el baptisme, generalment adults, era anomenat fill de la "Dòmina" i de la "Mater Ecclesia", i després de la comunió li era oferta llet amb mel (llet beneïda a les cerimònies de la vigília de Pasqua i de Pentecosta sobre l'altar, durant el cànon). La llet en aquest ritual simbolitzava un nou naixement i una nova infantesa a la terra de promissió. En el segle VII la fusió de la llet amb la mel simbolitzava la unió de les dues natures de Crist.

Des de l'inici del cristianisme hom establí el paral·lelisme entre l'Església i Maria. Si Maria havia alimentat a Crist, l'Església ens alimentava a nosaltres.

El costum de donar llet als neòfits caigué aviat en desuet, però en pervingué la imatge i la influència mística.

Abunden els exemples de llet que raja de les ferides dels màrtirs, per exemple la sang que tacava la túnica de sant Pau tenia l'aspecte de llet. En general, les llegendes dels màrtirs són saturades de simbolismes lactis, com també la història mística de l'Església. Hom explica aquesta representació si es té en compte el costum anterior de simbolitzar la sang de Crist amb la llet.

Han existit infinitat de relíquies sota la denominació de "llet de la Mare de Déu". Generalment provenia d'una creta que abundava a les coves de Betlem, la qual, diluïda amb aigua, prenia l'aspecte de llet i era difosa pel món cristià com a relíquia.

Tanmateix, cal cercar l'origen medieval de les marededéus de la llet en la imatge d'una marededéu, de fusta, que en ple segle xi fou traslladada de Constantinoble a Sajidnaja, prop de Damasc, de la qual, segons la inscripció que es llegeix a les seves relíquies (segle XIII), brollà llet del pit. L'Orde dels Templers fou el difusor d'aquell misteriós licor de la marededéu entre els pelegrins de tots els països cristians. Aquest santuari de Sajidnaja esdevingué la meta de tot pelegrinatge d'Occident i d'Orient.

Des de la representació pictòrica de la Mare de Déu alletant de les catacumbes de Priscilla, del segle II, segurament d'inspiració siríaca, realista i popular, tot l'art i la literatura posteriors fan referència al simbolisme de la llet a través dels segles.

En coneixem, a part de la representació a les catacumbes, notables representacions dintre de l'art copte, possiblement com a derivació de la "Isis Lactans", el mural de Bawit, Egipte, segle VI i un baix relleu del segle IV, fragment d'un sarcòfag, al cementiri de Sant Sebastià de Roma. Arribà a Occident a través de Bizanci, que és el tipus anomenat *Galactotrophousa* o "Verge Lactans".

La primera representació a l'Occident medieval, és un relleu de vori otònic del segle X, conservat a la Biblioteca Nacional de París, i representada en la coberta de l'Evangeliari de Metz. Després trobem un mosaic a la façana de Santa Maria de Trestevere, d'abans de l'any 1150. Del segle XII hi ha una representació a l'Arbre de Jessé del Leccionari de Citeaux, (Dijon, mn. 640, f. 40 v.), *Maiestas Mariae* entronitzada dins un marc ametllat, amb el títol *Theotokos*.

Sembla que la primera representació romànica en relleu d'aquest curiós grup escultòric, és un baix relleu provinent d'Anzy-le-Monial: la Mare de Déu, púdicament vestida, apleix la seva funció nodridora entre Apòstols i Santes Dones, mentre que l'Infant s'entregira cap a la dreta, en un moviment total del cos.

Posteriorment, l'art de Bizanci també se'n fa ressò en les marededéus incloses dintre del tipus Eleusa, les "Galactotrefuses". Aquestes Verges lactants són unes icones pintades sobre taula del

segle XIV. La més característica és la "Verge de Barlovo", icona que es conservava en l'absis de la catedral de l'Assumpció de Moscou.

A casa nostra trobem per primera vegada l'escena de l'al·letament en una miniatura datada de l'any 1269, conservada a l'ACA.

Una religió goticitzant exigia que la Mare fos representada donant el pit al Fill. És el darrer graó de la pèrdua de l'encarcament que, iniciat a Bizanci, passà a la cort carolíngia i perdurà durant el període romànic.

Estudiant les marededéus de la llet ens adonem que no s'altera, ni de bon començament, la solemne Majestat de l'estatuària romànica, malgrat l'avançat segle XIII. Hi persisteix l'encarcament, el hieratisme, perquè, si bé en les més arcaïques la mirada, fixa cap endavant, sembla fer oblidar a la Mare l'al·letament del Fill, a mesura que passen els anys, el cap de la Mare es decanta envers el Fill sense perdre la serenitat primitiva.

El fet de no trobar aquest tipus iconogràfic fins al segle XIII avançat, d'aquesta pèrdua d'una tradició ancestral, podia ser motivat per la circumstància de que en el període central de la Edat Mitjana, les dones de les classes socials elevades (que eren les que sufragaven la major part de les obres d'art), refusaven a al·letar llurs fills, tasca considerada pròpia de les serventes o de les dones de la classe baixa, i els hi era mal vist que la Mare de Déu, per aquest motiu, al·letés al seu Fill. S'ha d'arribar al canvi pietós dels inicis del gòtic per trencar el hieratisme i la relació Mare-Fill s'endolceix poc a poc.

Un altre factor podria ser un criteri estret i tancat de veure amb mals ulls, com a impúdic, el fet de l'al·letament.

Cal observar el descobriment de la sina, sempre púdica, i l'ajuda materna a l'acte de mamar. En la que considerem més arcaïca (Santa Pau), la sina surt arrodonida pel mig dels plecs de la túnica, ajudada pels dits separats de la Mare. El Fill només mama i intenta beneir amb la mà dreta. En altra (Sagristia de Puigcerdà) també és ajudat per la Mare, però l'Infant també coopera amb la mà dreta: la sina surt rodona de la túnica de la Mare, igual que en altres dues (Sant

Ponç de Corbera de Llobregat i el manuscrit dels privilegis de Puigcerdà, marededéu del M. E. de Figueres i la de Puigpelat). Encara en una altre (Meranges), el pit surt rodó de la túnica i el Nen es nodreix sense cap ajuda, ja que la Mare i el Fill atansen amb llurs mans un colom. En el frontal d'altar de Rigatell, curiosament, la sina surt gairebé pel mig de la túnica i el mantell. En la Verge de l'ACA., el pit és el dret i surt de la túnica separant el mantell. També en altra (Saltiri de la B.N.P) el Fill es col·loca a la dreta de la Mare i la sina surt d'un plec de la túnica. Altre cas especial (Calders de Constantins), és l'acte nodriu que es fa al costat dret de la Mare i el Fill s'abilla amb bolquers.

Com es pot comprovar no hi ha una unanimitat de models, els quals es regeixen segons la major o menor habilitat i gust de l'artista.

Marededéus de la llet als manuscrits

La Verge alletant la trobem en un pergami de l'Arxiu de la Corona d'Aragó formant part d'uns capítols de confraries de l'any 1269. Presenta una miniatura de la Mare de Déu de la Llet asseguda en un tron amb aspecte de reina, donant la sina dreta al Fill, redossat a la seva falda. Els acompanyen quatre arcàngels lloadors i en els angles hom endevina la presència dels quatre Evangelistes. La presència dels arcàngels no és un caprici personal de l'artista ni del conseller teològic, donat que el Llibre de Kells, il·luminat pels monjos irlandesos (*scots*) dels segles VI-VII, presenta aquesta disposició, cosa que prova la immensa influència que tingué en diferents èpoques i països. Com a curiositat d'aquest pergami, cal esmentar que un dels arcàngels és sant Uriel, el culte del qual va ésser prohibit pels sínodes de Roma i d'Aquisgrà del segle VIII. Malgrat tot, el seu culte apareix sovint a l'art cristià oriental, però en comptades vegades a l'occidental.

La Mare del pergami de l'ACA duu un vel sobre els cabells, arrissats, túnica fosca i mantell historiat i puntejat. La faç, serena i hieràtica, mira cap a la llunyania, malgrat la seva missió nodridora, i amb la seva mà esquerra obliga a l'Infant a mamar. El conjunt causa impacte per

l'esquematització del grup, per la serenor i la rigidesa, tant propis del romànic malgrat la data en que va ser fet.

El "Llibre Verd" de l'Arxiu Municipal de Puigcerdà, f. 1r., d'aquest manuscrit, recull els Privilegis de la Vila. Emmarcada per la inicial "Q" (*Quoniam Humanae*), hi ha la il·luminació de la Mare de Déu de la Llet. Data, segons consta, de les calendes de maig de l'any 1298.

Maria es representa asseguda en un ample i feixuc tron sense respatl·ler, esgrafi·at amb petits quadrats i d'una tonalitat groga amb afegits vermells. Duu túnica vermella, molt cenyida amb plecs a la cintura, de color carmesí, i mantell, originalment blau. Com la majoria de les marededéus cerdanes, el mantell envolta el braç dret, deixant-lo lliure, la mà del qual presenta la sina al Nen. Aquest, mig dret i arre·cerat sota el mantell de la Mare, és acaronat per Ella, i duu túnica ampla amb feixucs plecs.

Maria es ceneix el cap amb ampla i feixuga birreta a manera de corona. Els seus peus, acabats amb una discreta punxa, descansen sobre un lleuger coixí.

El camper de la inicial és format per creuetes i perles, alternativament, i l'extradós forma un reticulat emmarcant perles.

Les dues figures estan representades amb gran tendresa i destrament, tenint en compte del poc espai que disposava l'artista per a fer-les. Aquesta il·luminació és posterior a la imatge de la Mare de Déu de la Sagristia, i sembla que l'autor s'hi va inspirar, però fent remarcar que no la volia imitar.

La marededéu del f. 173v. del Saltiri gironí¹, és gràcil i s'asseu sobre núvols i té per respatl·ler l'arc de sant Martí. Llueix un ample nimbe que li rodeja el cap. Vesteix un folgat vel-mantell obert per sobre del

¹ Es tracta d'un còdex anglès enregistra·t a la B.N. de París (lat. nº 8 846) i es pot datar de l'any 1200, encara que la darrera part bé podria ser acabada a Catalunya a la meitat del segle XIV.

pit per un ample plec que fa una lleugera onda, que s'estén entre cames amb amplexos. Duu també túnica d'escot rodó, quasi imperceptible pel cobriment del mantell. El Fill, amb el nimbe plegat en forma de casquet, vesteix toga romana, sense túnica, deixant al descobert l'espatlla i el braç dret.

Al estar la Mare mig asseguda, manté la cama dreta vertical mentre que l'esquerra s'estén per terra, mantenint al Fill a la seva falda, fent-li niu.

L'escena de l'al·letament és clarament bizantinitzant, dintre d'aquest moviment que tardanament va entrar a les terres gironines i que constituí el neo-bizantinisme.

L'artista juga amb el tendre moviment d'ambdós personatges amb un acurat repartiment de volums.

Maredeu en els frontals

RIGATELL. Ermita de, Betesa, Ribagorça. Pintura sobre taula, frontal d'altar amb relleus d'estuc. Segona meitat del segle XIII. MNAC. núm. 35 702.

La Mare de Déu de Rigatell està ubicada sota un arc trilobat sostingut per un parell de columnes estilitzades coronades per capitells. El seu cromatisme és de dos colors fonamentals: el vermell i el blau-gris.

Maria va ornada amb una grossa corona daurada que ressalta per sobre del nimbe rogenc. S'abilla amb vel-mantell blavós i túnica rogenca. Pel mig de dos plecs longitudinals sobresurt la seva sina esquerra que esprem per al·letar al Fill, el qual beneeix amb la mà dreta i s'atansa el llibre sobre el seu pit. Els plecs són molt menys rígids que en ple romànic, i donen una sensació més gran de caiguda. Els peus en rotació externa, són negres amb treballs d'ornamentació, força punxeguts per l'avançat de l'època en que es va obrar, i recolzats sobre un marxapeus.

La Mare sembla ignorar la funció nodridora que està realitzant, està absent i sembla que somriu lleument. En la seva actitud, no ha perdut res del hieratisme i frontalitat característica del romànic.

Filiació estilística: Els historiadors de l'Art coincideixen en atribuir-lo a l'anomenat taller de Lleida i, per la seva part compositiva i temàtica, l'associen amb el frontal de Cardet. Unànimement se'l situa a la segona meitat del segle XIII.

GIA. Sant Martí de, Ribagorça. Pintura sobre fusta, frontal d'altar de la segona meitat del segle XIII. MNAC. núm. 3 902.

Sembla que el policromador d'aquest frontal no ha volgut renunciar a una de les figures més emblemàtiques de la iconografia de l'època: la Mare de Déu. Com que el frontal està dedicat a sant Martí, aquest ha agafat el protagonisme de la part central, desplaçant la figura mariana al costat inferior esquerra del mateix.

Maria apareix un xic borrosa pel pas del temps i es decanta lleugerament cap el seu costat esquerra, alletant amb la seva sina al Fill. Ambdós van nimbats, el del Nen és crucífer.

La Mare s'abilla amb una petita corona, sota la qual li surt el vel-mantell que es replega entre les cames, i túnica oberta pel mig de l'escot rodó. Els seus peus en rotació externa són punxeguts i descansen sobre un petit marxapeus. El Fill sembla dur una mena de toga romana i túnica d'escot rodó, i beneeix.

El petit compartiment que li han assignat és monocrom a base de siena clar per les figures i més fosc pel camper estucat.

Filiació estilística: S'ha inscrit aquest frontal en l'anomenada Escola de Lleida, la qual es caracteritza per la utilització d'estuc en el fons del camper. Cal datar-lo a la segona meitat del segle XIII.

Marededéu de la llet en l'escultura monumental

PLA DE SANTA MARIA. Marededéu de la Llet. Avui Sant Ramon del Pla de Santa Maria. Alt Camp. Baix relleu de la llinda de la portada, de les acaballes del segle XII o inicis del XIII.

En el centre de la llinda de la portada hi ha un baix relleu de la *Maiestas Mariae* alletant al Fill, dins d'una màndorla sostinguda per dos àngels, l'un amb un llibre i l'altre turiferari (amb encenser).

Maria, que s'asseu sobre un seient amb potes de lleó, en un coixí allargat, manté una flor de lis amb la mà dreta i alhora alleta al Fill. Va coronada i l'envolta un nimbe lobulat. El Nen es nodreix tot solet.

Curiosament és l'únic exemplar de la *Maiestas Mariae* encerclada per la màndorla que hem trobat alletant al Fill.

Español opina que, per les seves formes i estil, es pot incloure amb les obres del "Mestre del frontal de Santa Tecla".

ESTANY. Santa Maria de l', Bages. Escultura monumental del capitell de l'ala de tramuntana, catalogat amb el núm. 5, cara C. del claustre de Santa Maria. c. 1200.

Sota una triple arcada, la del mig molt més gran, hi ha representat en aquest capitell la fugida a Egipte en el qual, curiosament i per primera vegada, la figura de Maria apareix alletant al diví Fill amb un posat amatent i candorós durant el trajecte, cavalcant l'ase.

L'ase, en primer terme, apareix fet amb traç simple i amb molts detalls dels guarniments de força realisme. Sobre seu cavalca la Mare de Déu, abillada amb túnica de mànegues cenyides, i per un vel·mantell, amb múltiples plecs que denoten cert moviment i naturalisme. Duu l'Infant a la falda al qual dóna el pit amb posat amatent i candorós. El Nen va amb un vestit de plecs paral·lels.

Darrera d'ells apareix Josep amb el cap cobert amb una mena de barret o còfia, vesteix túnica i amb un bastó a l'espatlla dreta, del qual li penja un farcell.

Es tracta d'una escena de gran tendresa, evocadora, i plena de tristesa i amargor, però acceptat amb confiança.

Aquesta part del claustre de l'Estany és fet per un taller modest, rural, d'estil molt més rústec que els sumptuosos i de gran volada. Moltes vegades eren picapedrers de muntanya que intentaven tant bé com sabien i copiaven temes que havien vist en altres monuments. Els

capitells de la galeria de tramuntana, que Ainaud els situa cap a l'any 1200, els associa amb els capitells de Sant Feliu de Girona.

Marededéu de la llet en escultura exempta

GIRONA.- Catedral de Girona. Marededéu de la Llet. Marbre, de la primera meitat del segle XIV. In situ.

En la capella dels sants Màrtirs de la catedral de Girona hi ha una marededéu de la llet de marbre que centra el plafó d'una urna funerària, i va acompanyada dels quatre sants màrtirs gironins, tota ella aixoplugada per arquets de factura gòtica. Per l'escut de l'urna, cal suposar que hi foren enterrades les despulles d'algun membre de la família Mont-rodón, datable de mitjans segle XIV.

La Mare de Déu, sedent, la sina de la qual surt per una obertura longitudinal, alleta l'Infant, que, satisfet i amb galtes arrodonides, seu sobre la mà esquerra de Maria. Ambdós aguanten un colom.

El vestit de la Mare consta de corona floral, vel fins a les espatlles, sota del qual es palesen els cabells, ondats, túnica amb galó i mantell doblat sobre el braç dret, que fa graciosos plecs lleugerament triangulars entre genoll i genoll. Darrera el cap, sobre el plafó, hi ha un nimbe amb una sanefa angulejant. El Fill vesteix túnica i una mena de mantell curt fins els colzes.

El conjunt manté, bé que molt matisat, l'encarcament romànic, malgrat la tardana data de la seva execució. La faç de la Mare encara és seriosa, no obstant, el seu esguard, vigila l'alletament del Fill. Constitueix una obra important del tres-cents gironí. P. Freixas hi intueix la influència de l'escultura italiana coetània, o sigui una mena de nacionalització de models importats de procedència toscana. Res sabem de l'autor.

SANTA PAU. Mare de Déu de la Llet de, Garrotxa. Desapareguda. Deficient fotografia de l'Arxiu del Museu Arqueològic de Girona.

Era una talla de fusta que respirava encara tota ella l'encarcament del període romànic, com si fos la inèrcia del mateix.

La Mare vestia una túnica que, constreta per un cinyell, li penjava per sobre el ventre, amb relleus. Duia un vel que sortia de sota la corona i li cobria les espatlles. El mantell li deixava lliure el braç dret i, amb plecs longitudinals, li penjava fins als peus. El Fill, que vestia túnica i toga romana, acomplia tot satisfet la seva funció nodridora amb el cap tombat forçadament i aguantava un ocell (colom?). La mà dreta de la Mare, amb els dits oberts, comprimien la sina per ajudar a l'alletament, amb un gest clarament maternal. El posat seriós i encarcarat, el lleuger somriure de la Mare, molt tènue, i l'acabament dels plecs ens la fan datar com a romànica tardana, de l'últim terç del segle XIII.

SAGRISTIA. - Mare de Déu de la, Puigcerdà. Cerdanya. Desapareguda a l'any 1936.

L'antic grup escultòric feia, comptant-hi el tron, 85 cm. d'alçada. La Mare de Déu seia directament sobre un setial de quatre muntants que acabaven amb una mena de poma i portava túnica i un vel-mantell. Cal parar esment en el fet que la túnica no tenia cap plec fins al nivell dels genolls, i des d'ací, a cada costat, formava uns grans plecs verticals i asimètrics, rudimentaris. El vel-mantell cobria a Maria de cap a peus i deixava els braços lliures. Els dos caients del mantell s'ajuntaven sobre el pit fins a cobrir-lo quasi completament, i només deixaven veure la sina dreta, que la Mare premia amb la mà dreta, mentre que amb l'altre aguantava al Fill, que seia de costat sobre el genoll esquerra i anava vestit amb una doble túnica cenyida, l'exterior més curta que la interior. Amb l'esquerra agafava el pit de la Mare, mentre que amb els llavis xuclava la llet maternal. No duia corona i els seus cabells es recollien darrera el clatell.

Se'ns fa difícil de saber en quin model s'inspirà l'escultor per modelar la marededéu de la Sagristia. Sembla que és anterior a la il·lustració ja esmentada del *Llibre verd* de l'Arxiu Municipal de Puigcerdà datable a l'any 1298. És possible que el miniaturista volgués representar la marededéu de la llet patrona de Puigcerdà, sense, però,

reproduir-la. El títol *de la Sagristia* li ve de l'any 1585, en que fou traslladada a la sagristia major, potser per un cert pudor religiós.

MERANGES.- Marededéu de la Llet de, dita també de l'Ajuda. Cerdanya. Segle XIV.

Aquesta marededéu és la continuació d'aquest curiós tema marià del bisbat gironí, el qual s'inicia a Santa Pau (Garrotxa), segueix amb la de la Sagristia (Puigcerdà) i té la seva representació el segle XIV a Meranges.

La Mare duu túnica molt arrapada al cos, a través dels gràcils plecs longitudinals s'endevinen les sines maternals. Un vel-mantell, ample i harmoniós, tomba pel braç dret de Maria i fa, sobre els genolls, uns plecs amplis. El Fill, assegut de cara a la Mare, vesteix túnica i toga romana, amb plecs longitudinals, mentre es nodreix d'un voluminós pit que surt pel mig de la túnica de la Mare. Ambdós aguanten amb la mà dreta un colom.

L'esguard de Maria, malgrat mirar com s'alimenta el Fill, té l'aspecte seriós, restes del hieratisme del romànic. Cal esmentar que les dues túniques són policromades amb motius florals sense relleu.

Malauradament, aquesta magnífica talla desaparegué durant els avalots de l'any 1936.

CORBERA DE LLOBREGAT. Monestir de Sant Ponç de, Baix Llobregat, Talla de fusta del segle XIII.

Aquesta Marededéu, de fusta policromada, avui es guarda a la sagristia de la parròquia de Corbera de Llobregat.

Apareix la Mare de Déu de la Llet asseguda en un escambell sense respall, i manté al Nen com si descansés sobre el seu avantbraç esquerra, amb una positura quelcom incòmoda. Va cofada amb una corona amb merlets, per sota de la qual duu un subtil vel daurat que li cau per l'esquena, vesteix túnica

groguenca d'escot rodó amb sanefa, la qual, després de rodejar-li el coll, baixa vertical fins més avall de la cintura. La túnica és blavosa també amb sanefa al capdavant, daurada com la del coll, i que a partir dels genolls fa elegants plecs. El Fill vesteix túnica blavosa, a penes visible sota una casulla perlada en la seva bordura externa, oberta pel costats, casulla en forma de "guitarra". No duu corona sinó un nimbe crucífer subjectat per darrera el cap.

La frontalitat de la Mare, la mirada fita a l'infinit ignorant el nodriment del Fill, reflexa la inèrcia romànica en ple segle XIII.

SANTA MARIA DE L'ESTANY. Mare de Déu de la Llet del monestir de, Bages. Imatge d'alabastre policromat d'inicis del segle XIV.

A l'església del monestir de l'Estany s'hi venerava una imatge de la marededéu de la Llet. Constitueix una magnífica peça d'un sol bloc d'alabastre (de Beuda?) de 0'86 cm. d'alçada. De fines faccions, acurat dibuix i acusada personalitat, Maria duu corona flordelisada, sota la qual surt el vel-mantell que després de tombar per sobre del braç dret, s'estén entre cama i cama, acabant amb amplis plecs.

Maria que amb la seva mà esquerra sosté al Fill, amb la dreta esprem la seva sina per ajudar l'alletament del Fill. Per nodrir-lo, la túnica d'escot rodó s'arremanga cap avall per deixar sortir el pit exuberant.

El Fill, que es presenta mig ajagut damunt el bressol prim i allargat, té els cabells rossos i recargolats i vesteix simple túnica molt ampla i cenyida de mànegues.

A aquesta bella imatge hom l'assenyala com de les més importants de l'època. L'artista que l'esculpí era un gran coneixedor de la tècnica i

del treball de cisell, amb perfecte domini de les proporcions i volumetria. Tota la bellesa del conjunt es centra en la cara de Maria.

Sembla que aquesta imatge es feu cap el començament del segle XIV, posterior a la construcció del claustre monacal. Malgrat tot, encara hi ha indicis de la inèrcia romànica en la mirada llunyana de la Verge, ignorant de la seva funció nodridora.

REBOLLET. Mare de Déu de la Llet de, Oliva, La Safor, Gandia. València. Talla de fusta policromada de finals del segle XII o inicis del XIII.

Marededéu feta de fusta de bedoll. Va coronada, vesteix túnica i mantell i s'asseu sobre un escambell motllurat i amb coixí. Maria, de mirada fixa i impersonal, ajuda a la nutrició del Fill i aquest ajuda al braç matern, ignorant-lo. Continua l'alternança de colors del romànic: Maria amb túnica blava i la del Fill vermella. El cap de Maria, extremadament gros, va coronat.

És probable que sigui una obra catalana portada a València, ja que la seva datació és anterior a la seva conquesta. Era normal que els estols catalans que alliberaven les terres de Llevant portessin amb ells imatges devocionals, implantant en aquelles terres la seva religió cristiana.

Hom creu que pel tallat triangular de la cara i pels plects del mantell per sobre dels genolls, és característic de les nostres marededéus romàniques de finals del segle XII o d'inicis del XIII.

MAREDEDÉU DE L'HOSPITALET O DE LA LLET.- (Ermita de Puigpelat, Alt Camp). Talla de fusta d'àlber policromada de finals del segle XIII. M.D.T. núm. 2 179.

Manyaga marededéu de la Llet, de talla policromada, segurament coronada, amb els cabells que li emmarquen una cara pleneta i lleugerament somrient de satisfacció. Vesteix mantell que li fa la

volada per sobre el seu braç dret i que s'arreplega a la seva falda fent de niu al Fill, juntament amb la mà esquerra de la Mare. A sota duu la túnica mostrada, oberta verticalment i arremangada en el costat esquerra per deixar sortir un exuberant pit amb el qual, després d'expressar-lo, nodreix al Fill, que té un posat de satisfacció.

Amb seguretat és obra d'un fuster pobletà, feta amb gràcia senzilla i datable de finals del segle XIII.

MAREDEDÉU DE LA LLET DEL MUSEU DE L'EMPORDÀ.- (Figueres, Alt Empordà). Talla de fusta policromada del segle XIV, d'origen desconegut.

Aquesta magnífica imatge, cedida gentilmente al Museu de l'Empordà de Figueres per l'escultor empordanès senyor Marés, constitueix un bell exemplar del romànic tardà.

Malgrat els acusats plecs en forma de "V", inici tímid del gòtic, el hieratisme i encarcament que tota ella respira denota la gran tradició romànica exercida per l'executor de l'obra. L'esbalaïment, la rigidesa, la serenitat i la seriositat de la faç de la Mare i la despreocupació de l'alletament de l'Infant, pesen extraordinàriament sobre els trets protogòtics dels plecs i la humanització de la posició del Fill.

Maria porta un vel clar sobre una abundant cabellera fosca, túnica moradenc, pàl·lida, i mantell blau. El Nen, en posició forçada però enormement infantívola, vesteix túnica rosada.

La sina de la Mare de Déu surt del mig de la túnica per una fissura allargada, i l'alletament és ajudat per mitjà de dos dits de la mà dreta de la Mare. La mà esquerra del Fill aguanta aquesta mà materna, com per por de que no es retiri. La policromia originària de la cara de la

Mare segueix la més pura tradició pictòrica del moment en que fou feta. El conjunt seu sobre un escambell lleonat.

MAREDEDEÚ DE LA LLET DE LA POBLA DE CLARAMUNT.- (l'Anoia)

Aquesta imatge, procedent de l'església del castell de Claramunt, es venera actualment a la parròquia de Santa Maria de Claramunt. Constitueix un notable model de la Mare de Déu de la Llet, ben conservat i, cas rar en aquests grups d'imatges alletants, ambdós adopten una frontalitat absoluta excepte el cap del Nen que fa un fort retorciment per nodrir-se. El grup s'asseu sobre un estret cofre amb columnes cantoneres amb anelles, ornades amb poms en forma de pinya.

La Mare duu corona, amb seguretat col·locada posteriorment car en una fotografia de l'Arxiu Mas (núm. 11 727) no la duia, però sí l'observem en una fotografia anterior l'havia dut, segurament l'original. Per sota d'ella surten uns cabells ondulats i daurats. El Nen no duu corona però sí llueix una frondosa cabellera amb rínxols.

Ambdós duen túnica i mantell. La túnica de la Mare té el camper vermell amb ornamentacions vegetals daurades; el mantell obert pel davant, és blau, i surt de les espatlles fent a la seva dreta l'onda pròpia del dos-cents romànic però molt més avall de l'avantbraç dret tomba per sobre el genoll esquerra per caure en plects fins a mitja cama, cas raríssim. Aquest tipus iconogràfic sol anar associat a un naturalisme i grau d'intimitat de la Mare vers al Fill, que s'accentua a mesura que la imatge és més tardana. Doncs bé, en aquesta marededéu lactant aquests trets no estan formulats, ans bé, s'apropen més als creats a Bizanci i habituals a l'Occident a partir del segle XII.

En ella persisteix la tècnica de la talla a la manera romànica: el seient, la indumentària, la positura sedent, la mirada absent i la ignorància total de l'acte que exerceix malgrat l'ajuda dels dits de la

seva mà dreta, són trets clarament romànics. Hom la pot datar, i la datem, del tercer terç del segle XIII, coetània de les marededéus de Bell-ull (claustre de la catedral de Girona), Agramunt, catedral de Tarragona o les de la Seu Vella de Lleida, que ens demostra la convivència de dues formulacions estilístiques paral·leles.

L'escultor de categoria que l'obrà, treballà amb inèrcia de gairebé un segle enrere, però malgrat tot, creà una imatge realment bella.

MAREDEDÉU DE LA LLET O DE LES NEUS D'ÀRREU.- (Església parroquial, Pallars Sobirà). És una talla de fusta de noguera policromada, de ben entrat el segle XIII, recentment restaurada pel Servei de Conservació i Restauració de Bens Mobles, activitat 1989-1996, in situ.

La Marededéu d'Àreu és una esvelta imatge (68 cm.) que s'asseu en un escambell. Duu corona i per sota de la qual li surt el vel-mantell que a l'esquena s'arplega després entre les cames amb plecs en "V". La túnica és d'escot en punxa, i a la cintura, molt baixa, es recull amb un cinzell. El Fill, que sembla assegut sobre l'avantbraç i mà esquerra de la Mare, vesteix túnica, mentre que amb la cama dreta s'estintola en un plec en "V" de la falda de la seva mare, mantenint l'altra arronsada. El conjunt escultòric és desproporcionat: un llarg cos amb petites cames, però no deixa d'ésser esvelt i manyac alhora.

Sembla obra d'un escultor pobletà i el podem datar de mitjans segle XIII.

MAREDEDÉU DE LA LLET DE SANTA MARIA DE TAÜLL.- (Alta Ribagorça).

Imatge que prové de Santa Maria de Taüll. Coneixem la seva existència per una fotografia anterior a l'any 1918 de l'Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona, (D- 3 178). Foto Arxiu Mas. Avui sembla que es conserva en una col·lecció particular de Barcelona.

És una manyaga talla de fusta amb restes de policromia, esvelta, on la Mare es representa frontalment mentre el Fill és entregirat amb les

comes a la falda de Maria. Ambdós duen corona amb merlets flordelisats. Maria vesteix el típic vel amb escotadures de l'escola Taül-Erill, que hem catalogat dintre del subgrup de Ribagorça-Pallars. Duu túnica d'escot rodó que al seu final fa dues grosses ondes d'on surten els dos peus, prims i en punxa acusada, molt verticals al descansar sobre un boterut coixí; el mantell li cau entre les comes amb grans plecs esbiaixats i a la part dreta hi té un tall rodó per on surt el pit espremut pels dits de la mà dreta, mentre que l'esquerra, molt grossa, agafa l'espatlla i el braç del Fill per apropar-lo perquè es nodreixi. El Nen també duu túnica i amb el seu bracet dret intenta beneir. El grup s'asseu sobre un cofre, sembla ornat per columnes cantoneres amb anells a la seva meitat.

Hom pot considerar a aquesta marededéu de la Llet com un dels exemplars primers a Catalunya d'aquesta representació de la *Verge Lactans*, que es pot datar de mitjans segle XIII.

MAREDEDÉU DE LA LLET DEL MUSEU DIOCESÀ DE LLEIDA.- (núm. 333).

Imatge de la Diòcesi de Lleida que malgrat estar datada a la primera meitat del segle XIV hom creuria que la seva data pot ser del tercer terç del segle XIII. És de fusta policromada segurament repintada posteriorment, força malmesa sobretot a la part inferior. Maria vesteix vel que surt d'una mena de cofat a on anava assentada una corona, avui desapareguda, i que permet veure el cabell ondulat. Duu, també, túnica vermella amb una petita obertura en la part del coll en forma de "V", i mantell blau ajustat que acaba entre les comes esbiaixat. El seu rostre i el coll són allargats tot i que el rostre està lleugerament deformat per guixos i pintures posteriors. Amb els dits de la mà dreta

ajuda a alletar el Fill mentre que amb l'esquerra l'aguanta pels malucs. El Fill està creuat d'esquerra a dreta descansant sobre la falda materna, amb el cap elevat per arribar al pit matern.

És una imatge molt rústega segurament obrada per un artista pobletà, però de bona fe.

MAREDEDÉU DE LA LLET DE CALDERS, Constantins, Gironès.

Imatge desapareguda a l'any 1936. Marededéu, de tipus tardà, que hem inclòs en aquest apartat perquè era una Verge de la Llet, que seia en un cofre-escambell, en la qual encara perviu l'encarcament de l'estil anterior i per la mirada de la Mare a l'infinit sense preocupar-se de la funció nodridora que exercia.

Com a curiositat, el Nen s'abilla amb bolquers medievals.

